

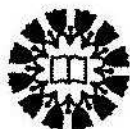
حکروایی روستایی

(مدیریت توسعه پایدار)

دکتر جلال عظیمی آملی
دکتر عبدالرضا رکن الدین افتخاری

تهران

۱۳۹۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: عظیمی، آملی، جلال، ۱۳۴۶ -

عنوان و نام پدیدآور: حکمرانی روستایی (مدیریت توسعه پایدار) / جلال عظیمی آملی، عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز

تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: هشت، ۳۱۶ ص.: مصور (بخشی رنگی)، جدول.

فروست: «سمت»: ۱۸۴۱. جغرافیا: ۱۰۴.

شایک: ۱-۸۳-۰۰۲-۰۶۰۰-۹۷۸ ۱۰۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی : فیفا

Jalal Azimi Amoli, AbdolReza Rokneddin

یادداشت: یشت جلد به انگلیسی:

Eftekhari. Rural Governance (Sustainable Development Management).

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۰۵-۳۱۶.

موضوع: عمران دوستی

موضوع: توسعه پایدار

شماره افزوده: ركن الدين افتخارى، عبدالرضا، ۱۳۳۴.

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و

توسعة علوم انساني.

رده‌بندی کنگره: ۸۰۰ ج ۶ / ۴۹ HN

ردہ بندی دیوے: ۳۰۷/۱۴۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۰۳۰۹۲

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

حکمروایی روستایی (مدیریت توسعه پایدار)

دکتر جلال عظیمی آملی (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور) و دکتر

عبدالرضا رکن الدین افتخاری (عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس)

جواب اول: یائیز ۱۳۹۳

تعداد: ۱۰۰۰

حروفِ چینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ: گلهاء (قم)، صحافى: زرین (قم)

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل

توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

رویه روی میب گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@sant.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدفهای مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از انتقادهای و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این همیاری و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی در مقطع کارشناسی ارشد با گرایش مدیریت توسعه پایدار روستایی همچنین در مقطع دکتری به عنوان منبع قابل استفاده در دروس نقد سیر اندیشه های علمی سرمشقها و نظریه های برنامه ریزی توسعه روستایی، تحلیل نظام اندیشه ای برنامه ریزی آمایشی کیفیت محیطی در مناطق روستایی، بنیانهای نظری سیاست گذاری و برنامه ریزی فضای کارآفرینی روستایی تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: مفاهیم و اصول بنیادین حکمروایی روستایی
۳	۱. طرح مسئله
۹	۲. سیری در تعریف حکمروایی
۹	۲-۱. از نظر دایرةالمعارف و فرهنگ لغت
۱۰	۲-۲. از دیدگاه سازمان‌ها و نهادها
۱۱	۲-۳. از دیدگاه متخصصان و پژوهشگران
۲۱	۳. تعریف حکمروایی روستایی
۲۷	۴. ابعاد حکمروایی
۲۸	۴-۱. بعد فنی (توسعه اقتصادی)
۲۸	۴-۲. بعد سیاسی
۲۹	۴-۳. بعد نهادی
۳۰	۴-۴. بعد فرهنگی
۳۰	۴-۵. بعد محیطی
۳۲	۵. اصول حکمروایی روستایی
۳۴	۵-۱. قانون محوری
۳۵	۵-۲. مسئولیت پذیری
۳۵	۵-۳. پاسخگویی
۳۶	۵-۴. شفافیت
۳۷	۵-۵. اجماع گرایی
۳۷	۵-۶. مشارکت روستائیان

۳۷	۵-۷ عدالت و برابری
۳۸	۵-۸ کارایی و اثربخشی
۳۸	۵-۹ مشروعیت
۴۰	۶. اهداف حکمروایی روستایی
۴۱	۷. ضرورت و اهمیت حکمروایی روستایی
۴۳	جمع‌بندی فصل اول
۴۵	فصل دوم: رویکردها، نظریه‌ها، الگوها
۴۵	۱. مقدمه
۴۶	۲. چگونگی شکل‌گیری رهیافت حکمروایی خوب
۴۶	۲-۱. رویکرد دولت بزرگ (از پایان جنگ جهانی دوم تا سالهای پایانی دهه ۱۹۷۰)
۴۷	۲-۲. رویکرد دولت کوچک (از ابتدای دهه ۱۹۸۰ تا اواخر دهه ۱۹۹۰)
۴۸	۲-۳. رویکرد حکمروایی خوب (از اواخر دهه ۱۹۹۰ تا ...)
۵۰	۳. الگوی مناسب دولت در حکمروایی خوب
۵۱	۴. رویکردهای حکمروایی روستایی
۵۱	۴-۱. حکمروایی به‌عنوان ساختار
۵۲	۴-۱-۱. حکمروایی به‌عنوان فرایند سلسله‌مراتبی
۵۳	۴-۱-۲. حکمروایی به‌مثابه بازار
۵۴	۴-۱-۳. حکمروایی شبکه‌ای
۶۲	۴-۱-۴. حکمروایی جوامع محلی
۶۴	۴-۲. حکمروایی به‌عنوان فرایند سیستمی
۶۷	۴-۳. حکمروایی به‌عنوان هدایت و هماهنگی (رهبری)
۷۰	۵. رهیافت حکمروایی خوب و توسعه پایدار روستایی
۷۹	۶. نظریه‌های راهبردی رهیافت حکمروایی خوب و توسعه پایدار روستایی
۷۹	۶-۱. نظریه توانمندسازی
۸۲	۶-۲. نظریه توسعه مشارکتی
۸۷	۶-۳. نظریه توسعه ظرفیتی
۹۱	۶-۴. نظریه توسعه نهادی
۱۰۰	۶-۵. نظریه مدیریت محیطی (مدیریت سرزمینی/قلمروی)

۱۰۴	۷. الگوی مناسب در حکمروایی روستایی
۱۱۱	جمع‌بندی فصل دوم
۱۱۴	فصل سوم: آموزه‌هایی از تجارب رهیافت حکمروایی روستایی در جهان و ایران
۱۱۴	۱. مقدمه
۱۱۵	۲. تجربیات علمی مطالعات رهیافت حکمروایی در جهان و ایران
۱۳۶	۳. تجارب عملی رهیافت حکمروایی روستایی در جهان
۱۳۶	۱-۳ ایتالیا (حکومت‌های منطقه‌ای تازه‌تأسیس)
۱۳۸	۲-۳ اندونزی (پروژه KIP یا پروژه بهسازی مناطق فقیرنشین)
۱۴۰	۳-۳ تایلند (توانمندسازی اجتماعات فقیر / روستایی)
۱۴۲	۴-۳ هند
۱۴۲	۱-۳-۴ پانچایات روستایی یا نظام دموکراتیک مدیریت محلی در سطح روستا
۱۴۴	۲-۳-۴ سازمان کارگزاری توسعه کشاورزان خرده‌پا
۱۴۶	۳-۳-۴ سازمان‌های غیردولتی (سازمان‌های داوطلب)
۱۴۷	۵-۳ کره جنوبی (جنبش سامونول آندونگ یا جنبش نوسازی روستاها)
۱۵۰	۱-۳-۵ عوامل مؤثر بر موفقیت جنبش سامونول آندونگ
۱۵۲	۲-۳-۵ نتایج مهم جنبش سامونول آندونگ
۱۵۵	۴. تجربیات عملی رهیافت حکمروایی روستایی سازمان‌ها و نهادهای منطقه‌ای و...
۱۵۵	۱-۴ برنامه مشارکت مردمی سازمان کشاورزی و خواربار جهانی
۱۵۷	۲-۴ برنامه فقرزدایی ساموردی در سریلانکا
۱۶۰	۳-۴ پروژه کشاورزی-جنگل‌داری در بورکینافاسو
۱۶۳	۴-۴ شورای توسعه روستایی در بنگلادش
۱۶۵	۵-۴ برنامه توسعه کشاورزان خرده‌پا در نپال
۱۶۸	۶-۴ طرح توسعه نهادی در آسیای مرکزی
۱۷۰	۷-۴ پروژه تعاونی اوجاما در تانزانیا
۱۷۲	۵. تطبیق الگوی حکمروایی روستایی با تجربیات جهانی / منطقه‌ای و محلی
۱۷۷	۶. تجارب عملی رهیافت حکمروایی روستایی در ایران
۱۷۷	۱-۶ مقدمه
۱۷۹	۲-۶ تحلیل وضعیت پایداری روستاهای نمونه

۱۹۳	۶-۳ وضعیت شاخص‌های پایداری در روستاهای نمونه
۱۹۷	۶-۴ وضعیت پایداری روستاهای مورد مطالعه بر مبنای زیرمجموعه‌های همخوان
۱۹۹	۶-۵ تحلیل شرایط حکمروایی روستایی در روستاهای مورد مطالعه
۱۹۹	۶-۶ اولویت‌بندی وضعیت حکمروایی روستایی در روستاهای نمونه
۲۰۷	۶-۷ وضعیت حکمروایی خوب روستایی در روستاهای نمونه
۲۱۱	۶-۸ وضعیت حکمروایی خوب روستایی در روستاهای نمونه بر مبنای ...
۲۱۴	۶-۹ تحلیل رابطه بین پایداری و حکمروایی روستایی
۲۳۲	۷. تطبیق شاخص‌های الگوی حکمروایی خوب روستایی ایران با تجربیات جهانی
۲۳۴	جمع‌بندی فصل سوم

فصل چهارم: بومی‌سازی شاخص‌های حکمروایی خوب روستایی

۲۳۶	۱. مقدمه
۲۳۶	۲. فرایند بومی‌سازی شاخص‌های حکمروایی روستایی
۲۳۷	۲-۱ مفهوم عملیاتی متغیر حکمروایی خوب
۲۳۸	۲-۲ مفهوم عملیاتی متغیر پایداری
۲۵۴	۲-۳ مفهوم عملیاتی رابطه دو متغیر حکمروایی خوب و پایداری روستاها
۲۷۴	۳. فرایند طراحی پرسش‌نامه‌ها و سنجش روایی و پایایی آنها
۲۷۵	جمع‌بندی فصل چهارم
۲۷۸	

فصل پنجم: فرجامین گفتار

۲۸۱	۱. مقدمه
۲۸۱	۲. جمع‌بندی
۲۸۲	۳. نتیجه‌گیری
۲۸۷	۴. سخن آخر
۲۹۰	

منابع و مآخذ

۳۰۵	منابع فارسی
۳۰۵	منابع انگلیسی
۳۱۳	

پیشگفتار

یکی از مباحث مهم و درعین حال جدید که از دهه ۱۹۸۰ به بعد در ادبیات توسعه مطرح شده، موضوع حکمروایی خوب بوده است. این موضوع بخصوص در کشورهای در حال توسعه و در راستای استقرار نهادهای سازی جامعه مدنی، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار شده است. حکمروایی خوب، رویکرد جدید و نوظهوری است که در پی اجرای نظریه‌ها و سیاست‌های یک‌سویه و ناکارآمد اقتصادی و نتایج زیان‌بار آن، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، در دهه‌های پایانی قرن بیستم مطرح شد و اکنون جایگاهی محوری در مباحث توسعه یافته است. حکمروایی خوب، شاید برای اولین بار در سال ۱۹۷۹ توسط ویلیام سون در ادبیات اقتصادی به کار رفته و از سال ۱۹۸۰ به بعد، کاربرد این واژه بیشتر شده است؛ به طوری که بعدها در یک سند بانک جهانی در سال ۱۹۸۹ که سند «کشورهای پایین صحرای افریقا؛ از بحران تا توسعه پایدار» نامیده شده، آمده است. در متن این سند مهم، اصطلاح حکمروایی خوب، با انواع سیاست‌های تطبیقی ساختاری که سال‌های متمادی از سوی بانک جهانی دنبال می‌شد، هماهنگ بود؛ این سیاست‌ها عبارت‌اند از: مداخله کمتر دولت در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی، بخش‌های دولتی کوچک‌تر و کارآمدتر، اداره شفاف بخش دولتی، بازار آزاد و حذف هزینه‌های دولتی غیرضروری و هم‌گرایی بیشتر با اقتصاد جهانی (World Bank, 1989:134). در همین راستا، اصطلاح «حکمروایی» ایده جدیدی بود که جایگزین مفهوم حکومت شده است؛ یعنی تغییر از سیستم مدیریتی سلسله‌مراتبی حاکمیت، به سیستم حکمروایی که در آن ائتلافات بسیاری در میان طرفین موجود در حکومت، بازار و جامعه ایجاد شده است (کویمان، ۲۰۰۳؛ رهودز، ۱۹۹۷؛ استوکر، ۱۹۹۸). این تغییر جهت به سمت

حکمروایی، با کاهش کارایی اشکال سلسله‌مراتبی سیستم حاکمیتی همراه بوده است. سیستم مدیریتی سلسله‌مراتبی، براساس برنامه‌ریزی و کنترل (از بالا به پایین) است که معمولاً به سیاست‌های برنامه‌ریزی شده دقیق می‌انجامد، لیکن اجرای آن اغلب با سختی‌هایی همراه است و اعتراض زیادی نیز در سطح محلی به دنبال دارد؛ به‌ویژه در این مورد، مشارکت اعضای جامعه محدود می‌شود. در این روش به نیازها و خواست‌های محلی توجهی نمی‌شود و مشارکت در آن در سطح نازلی قرار دارد؛ همچنین اعتماد به جامعه و نهادهای مدنی در انجام کارها کم بوده و دولت، خود متصدی بیشتر امور است. این موضوع همچنین به این امر اشاره دارد که حکومت‌ها با زور و اجبار نمی‌توانند سیاست‌هایشان را به پیش ببرند و از این رو باید با بازیگران دیگر همکاری نمایند؛ یعنی پیشبرد سیاست‌ها باید با مقبولیت و مشروعیت مردم محلی همراه باشد و اجتماع محلی و نهادهای مردم محلی، توان تصدی‌گری بسیاری از امور را دارند و دولت‌ها فقط باید متولی امور باشند. در حکمروایی، تصمیم‌گیری‌ها با اجماع کل صاحبان منافع صورت می‌گیرد. برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های از بالا به پایین و آمرانه که توسط دولت مرکزی صورت می‌پذیرفت، توسط مدیریت مشارکتی که مبتنی بر حکمروایی خوب است، به چالش کشیده شده است. در همین راستا قطعنامهٔ کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد، به‌صورت آشکار، حکمروایی خوب را در پیوند با بستر محیطی می‌داند که رو به سوی بهره‌مندی از حقوق بشر و رشد و توسعهٔ انسانی پایدار دارد. برای ایجاد امنیت در حکمروایی خوب بین کشورها، دستاوردهای مشارکتی در توسعه به رسمیت شناخته شده و دستاوردهای تجویزی و دستوری، نامناسب تلقی شده‌اند. با پیوند حکمروایی خوب و توسعهٔ انسانی پایدار، بر اصولی چون مشارکت جویی، پاسخ‌گویی و ارتقای حقوق بشر تأکید می‌شود و دستورالعمل‌های تجویزی و اجباری برای ایجاد توسعه، مورد نظر قرار نخواهد گرفت. با چنین رویکردی، فقط یکی از بازیگران (دولت، بخش خصوصی، نهادهای مدنی) در شبکه‌های قدرت دخالت ندارند، بلکه همه به یکدیگر وابسته‌اند.